

לאברהם

ויקראו לפניו אברהם (בראשית מא, טז)
"זה יוסף שהיה אז בחכמה" (ר"ט ע"ג)

מתורתו ומשנתו של
שר התורה הגאון הקדוש
רבי יוסף ענגיל זצ"ל

פרשת חיי שרה תשפ"ג • שנה ב' - גליון צ"ט • מכון "אוהבי תורה" להוצאת ספרי רבינו זי"ע

תפארת יוסף

פנינים על פרשת השבוע

אוצרות יוסף; גליוני הש"ס
דרשה לשבת טובה; מגילה לא:

ויִדְבַר אֹתָם לְאָמֵר אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם (כג, ח).

השוואות וצינונים לפירוש "נפש" שהוא ה"רצון" פירש רש"י, 'אם יש את נפשכם', רצונכם, ועיין ירושלמי שבועות (פ"ג ה"ד), תני בשם רבי שמעון, 'תענו את נפשותיכם' (ויקרא טז, כט), ממותר לכם ולא מאסור לכם (היינו דעל איסור אין חלות יום כיפור, והאוכל נבילה ביום כיפור פטור, עיין שם). וראוי להבין דאין נרמז בכתוב 'תענו' דקאי רק על המותר ולא על האסור.

וצריך לומר כוננת הירושלמי, דמפרש תיבת 'נפשותיכם' דהכוונה רצונם, וכמבואר במורה נבוכים (ח"א פרק מא) וז"ל: נפש שם משותף הוא, שם הנפש החיה הכוללת לכל מרגיש כו', והוא שם הרצון לאסור שריו בנפשו, כלומר ברצונו, וכמוהו 'אל תתנני בנפש צרי' (תהלים כו, יב), כלומר אל תסגירנו ברצונם, וכמוהו אצלי 'אם יש את נפשכם לקבור את מתי', כלומר, אם יש בדעתכם וברצונכם כו', עכ"ל.

וכזה הוא גם כן בש"ס נדרים (מא): על המשנה, ומרפאהו רפואת נפש, אבל לא רפואת ממונו. ובגמרא (שם) היכי קתני, אילימא דרפואת נפש בחנם, רפואת ממונו בשכר כו', ובר"ן (ד"ה רפואת), ונפש דקתני פירושו רצון, כדאשכחן אם יש את נפשך, כלומר שמרפאהו ברצון לבו ולא בשכר, עכ"ל. (וכש"ס נדרים הנ"ל, הוא גם כן בעבודה זרה (כו), והביא שם רש"י (ד"ה רפוי נפשות בחנם) גם כן קרא 'אם יש את נפשכם', שהביא גם הרמב"ם במורה הנ"ל). וכזה הוא גם כן בש"ס מגילה (לא), לוי בר בוטי היה קרי וקא מגמגם (קרא אותן במרוצה ובקושי, רש"י) קמיה דרב הונא בארורי (במשנה תורה, שם), אמר לו אכנפשך, לא שנו אלא קללות שבתורת כהנים, אבל שבמשנה תורה פוסק, ופירש רש"י אכנפשך: אם רצונך להפסיק פסוק עכ"ל.

גליוני הש"ס

רשימת ירושלמי ברכות אות נג

ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב (כד, ס).

זמן תפלת מנחה בכל העולם
לפי השעות של ארץ ישראל

איתא בגמרא (ברכות כו), רבי יוסי ברבי חנינא אמר, תפלות אבות תקנום, רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום כו'. תניא כוותיה דרבי יוסי ברבי חנינא יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר 'ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב', ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר (תהלים קכ, א) 'תפלה לעני יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו', עיין שם.

עיין בירושלמי ברכות (פ"ד ה"א), דמשמע דזמן תפלת מנחה אזלינן בתר ארץ ישראל, דלפי השעות שהוא יום בארץ ישראל, כך הוא הזמן גם בחוץ לארץ. ועל כן גם לרבי יהודה דאמר (ברכות שם). דהזמן רק עד פלג המנחה, והוא י"א שעות חסר רביעי, מכל מקום אם בארץ ישראל חסר עדיין שעה ורביעי ללילה, אף שבחוץ לארץ כבר סמוך ללילה, עדיין הוא זמן מנחה, עיין שם היטב בירושלמי דאמר, ושימשא בריש דיקלי תמן איממא הוא הכא כו', עיין שם היטב כל הסוגיא ובפני משה (ד"ה ושמשא כו'). והוא חידוש.

ואולי הטעם, דהואיל וכנגד תמידין תיקנו, והקרבת התמיד הרי הוא בירושלים, לכן הזמן הוא לפי ירושלים. ואולם נראה דכל זה אם הוא יום עדיין על כל פנים - עיין שם היטב בירושלמי, אבל לא אם כבר הוא לילה בחוץ לארץ, וכבר הוא לפי הזמן דפה זמן תפלה אחרת מעריב, אז אין להתפלל מנחה אף אם בארץ ישראל יום עדיין.

ונראה דמפרש נפש מלשון רצון, והכי קאמר, ארצונך כמו שרצונך לעשות היינו להפסיק, כן אתה רשאי. וכזה עוד בכמה דוכת, דנפש פירושו רצון.

ועל כן, כזה הוא גם כן דרש הירושלמי הנ"ל, תענו את נפשותיכם כלומר תענו את רצונכם, ועל כן קאי רק על היתר דיש עליו רצון לאוכלו וציוה הכתוב לענות את הרצון, ומה שאין כן על דבר האסור אין רצון כלל לאכלו מפני איסורו, ועל כן אין איסורו בכלל הכתוב, ודו"ק.

שו"ת בן פורת
ח"א סימן ב

ויאמר אברהם אל עבדו וגו' שים נא ידך תחת ירכי (כד, ג).

עיקר מצות מילה שיהיה נימול
ולכן המילה הוא חפץ של מצוה

פירש רש"י, לפי שהנשבע צריך שיטול בידו חפץ של מצוה כגון ספר תורה או תפילין, והמילה היתה מצוה ראשונה לו כו' ונטלה.

הנה מה שהביא² מושו"ת ר"ח אור זרוע (סימן יא), דמצות מילה - לא המעשה המצוה, רק שיהיה נימול, ומשום הכי לא הוי זמן גרמא (עיין תוספות קידושין כט. ד"ה אותו), ושמביא שם ראייה לזה מוהך דדוד (מנחות מג), דכיון שנזכר במילה שבבשרו נתייבבה דעתו כו', אין השו"ת מהר"ח אור זרוע ביד¹.

וכן מוכח ממה שהשביע אברהם את אליעזר בברית מילה, דהוא כמו אינקוטי חפצא, שהנשבע צריך ליטול בידו חפץ של מצוה, וכלשון רש"י (כאן), ורש"י שבועות (לח: ד"ה לאתפסי חפצא), ותוספות (שם ד"ה האי), מוכח גם כן דהמילה תמיד חפץ של מצוה.

תְּרַבִּי (ישעיה מד, כז) - זו בבל שהיא זוטו של עולם. ופירש בפני משה שם: 'קושיא היא, הא כשהשמש בריש דיקלי בבבל, הוא יום גדול עדיין כאן בארץ ישראל, דאמר ר' יוחנן כו' שבבל זוטו של עולם שהיא במצולה ותחתיתו ועמקו, והיכי עביד רב הכי והוא בבבל היה, והלא זה הזמן בבבל אינו עם דמדומי חמה. ולקמן משני לה רב כרבי יהודה סבירא ליה דאמר עד פלג המנחה, ולפיכך נהג כן דכשהשמש בריש דיקלי בבבל זמן פלג מנחה היא בארץ ישראל', עיין שם. הרי מבואר מדברי הירושלמי שאף דזמן מנחה לרבי יהודה הוא רק עד פלג המנחה, ובבבל כבר קרוב ללילה, מכל מקום אם בארץ ישראל עדיין פלג המנחה שפיר יכולים להתפלל עוד תפלת המנחה.

ה) דמדנקט הירושלמי 'ושימשא בריש דיקלי כו', מוכח דרק כל זמן שעדיין אינו לילה גמור אפשר להתפלל מנחה, מטעם דבארץ ישראל עדיין קודם פלג המנחה הוא, אבל אם כבר לילה ממש שוב אי אפשר להתפלל מנחה.

עת, כתפילין המונחין בראשו וציצית בבגדו', עיין שם, וכן כתב עוד שם בסימן כפג ד"ה בפלוגתא דרבה. וראה עוד תפארת יוסף בפרשתנו עמוד רמב הערה יג.

ובעיקר הענין, עיין עוד חוסן יוסף אות קלו, שכתב: "בענין מצות מילה, אם המצוה נמשכת כל זמן שהוא מהול, או רק מעשה המילה הוא המצוה, הארכתי כבר. ועיין מהרי"ט קידושין כט. ד"ה אותו, משמע דהמצוה נמשכת".

ד) בירושלמי שם איתא, דאחי האם של רב אדא הוה מצייר גולתא דרב בצומא רבא (שהיה שומר גלימתו שמסרה לו רב, שהפשיטה מעליו כססים מוסף ביום הכיפורים, פירוש החרדים שם), אמר ליה כד תחמי שמשא בריש דיקלי תיהב ליה גולתא דנציל דמנחתא (כשתראה השמש בראש דקלים שהוא סמוך לשקיעתו, תתן לי ואני מתפלל מנחה, דמצוה להתפלל עם דמדומי חמה בין בשחרית בין במנחה, פני משה), ושימשא בריש דיקלי תמן איממא הוא הכא, דאמר רבי יוחנן 'קאמר לצולה

א) ועיין בבא בתרא ט: והמפייס העני בדברים מתברך ב"א ברכות, שנאמר (ישעיה נ, ה) 'ותפק לרעב נפשך', וכתב שם רבינו בגליוני הש"ס בפירושו הב': 'יש לפרש הכוונה, דמפרש נפשך רצונך, כמבואר בר"ן נדרים מא: ד"ה רפואת נפש, דנפש לפעמים פירושו רצון, עיין שם, וכוות' ותפק לרעב נפשך', היינו שתפק לו רצונך שתפייסנו בדברים, ותראה לו רצון ואהבה".

ב) הגאון רבי מאיר דין פלאצקי זצ"ל אבד"ק דוואהרט - בעל 'כלי חמדה', שדברי רבינו נכתבו בתשובה אליו.

ג) עיין שם שכתב: 'ומענין המילה נראה... עיקר מצותן אינו העשייה, אלא שהמילה חתומה בבשרו... שאי לא כן, דוד המלך ע"ה שהיה מצטער כשנכנס למרחץ וראה עצמו ערום בלא מצוה, נזכר על המילה, ואם לא היה מצות המילה אלא העשייה, למה שמח עליה יותר מראשו וזרועו וכל גופו, שקיים בהם מצות תפילין וציצית וכמה מצוות, אלא מילה היא מצוה בכל

אברהם אבינו ע"ה שהיה כהן היאך נשא את הגר לאחר גירושיה

~ מתוך: בית האוצר מערכת א כלל א ~

[יש לומר דזהו כוונת התוספות הנ"ל, שתרצו דאינו בעידנא, ואין כוונתם לחלוק על סברת הנימוקי יוסף פרק שני דבבא מציעא, רק כוונתם דמצות הגמר אי אפשר שתדחה - דהא אינו בעידנא, ומצות ההכשר דהעראה נמי פשיטא להו דאי אפשר שידחה, דבהכשר דהעראה שוב יש לחוש שמא לא יכוין לשם מצוה, ונמצא שאינו מצוה כלל לכולי עלמא וכנ"ל. ואם גם לא תרצה לפרש כוונת דברי התוספות כן, עם כל זה הדברים נכונים בעצמותם בעזרת השם יתברך].

אברהם ידע שכוונתו למצוה ולכן עדל"ת

ולפי זה נראה, דכיון דאברהם קיים התורה עד שלא ניתנה - רק ממדת חסידות, אבל לא מדינא, אם כן לגבי מדת חסידות שפיר היה אברהם רשאי לסמוך על עצמו, דידיע בנפשיה דוודאי דתהיה כוונתו לשם מצוה לבד, ואדרבה כיון דידיע בנפשו כן, שוב שפיר היה מחויב לנשאה מטעם עשה דוחה לא תעשה, ודו"ק היטב.

עיון אם הוא הדין לכל אדם גדול

ואולם לגבי מידי דדינא, יש לעיין אם רשאי אדם גדול לסמוך על עצמו בכגון זה, דלכאורה נראה, דלאבא שאול דמצות חליצה קודמת כו' - מחשש דשמא לא יתכוין לשם מצוה, אפילו בגדול שבגדולים דיודע וודאי דיתכוין לשם מצוה - הדין כן. ועיין תוספות יבמות (לט: ד"ה אמר), דהיכא דבאין לחלוץ, דחזינן מזה דאין מתכוונין לשם נוי, שוב רשאיין לייבם, עיין שם. ואם כן מוכח קצת, דהוא הדין אדם גדול דיודע בנפשו דכוונתו למצוה, שרי לייבם.

ואיך שיהיה, על כל פנים לגבי מדת חסידות, וודאי דיש לו לעשות כפי מה שיודע בנפשו, ואם כן שפיר נשא אברהם את הגר - מטעם עשה דוחה לא תעשה וכנ"ל, ובאתי רק להעיר.

לתוספות שב"נ מצווה בפ"ר ודאי נדחה הלא גרושה

ודע, דלדעת התוספות חגיגה (ב: ד"ה לא), דבן נח מצווה אפריה ורביה, אם כן ניחא בפשיטות מה שנשא אברהם את הגר, דשפיר הוכרח לעבור איסור גרושה כדי לקיים פריה ורביה, כיון דגרושה אסורה לו רק ממדת חסידות - שקיים התורה עד שלא ניתנה, מה שאין כן פריה ורביה היה מחויב מעיקר הדין, וזה פשוט.

קושיות - על ההיתר להחזיר את הגר

ואולם עדיין יוקשה קצת בכל זה, דהא רבי אליעזר הוא מתלמידי בית שמאי (ירושלמי נזיר פ"ו ה"א: רש"י שבת קל: ד"ה שמות), ובית שמאי הא סבירא להו ביבמות (סא:) דיוצאין מצות פריה ורביה בשני זכרים, ואברהם הא כבר היו לו שני זכרים - יצחק וישמעאל.

ועוד קשה אסברא דעשה דוחה לא תעשה הנ"ל, למאן דאמר ביבמות (כ:), דאיסור כהונה אית ביה נמי עשה ד'קדושים' יהיו לאלקיהם' (ויקרא כא, ו), ואם כן הא אין עשה דוחה לא תעשה ועשה, וכמבואר ביבמות שם.

ועוד קשה, דאברהם וודאי היה כהן גדול - לא כהן הדייט, וכן מפורש בבראשית רבה (מ, ה), רבי ישמעאל אומר, אברהם - כהן גדול היה כו', ואם כן הא איכא גם עשה ד'בתולה' (ויקרא כא, ד) - ולא בעולה (עיין יבמות נט. ורש"י שם ס. ד"ה ביש), שהרי הגר כבר היתה בעולה ממנו מנישואין הראשונים, וצריך עיון, ובאתי רק להעיר.

דוחה לא תעשה. ונהי דאפשר באחרת, יש לומר דלא מצא אחרת הגונה. ואף על גב דמקימין פריה ורביה גם כשיש לו בנים מאינה הגונה, עם כל זה יש לומר, דעל אינה הגונה ליכא מצוה כלל לישא אותה.

המצוה לישא אשה - רק באשה הגונה

עיון דוגמת זה - סוטה (ה), דאמר דסוטה אינה מתייבמת, משום דרחמנא אמר (דברים כ, ב) 'ויצאה מביתו והלכה והייתה לאיש אחר', כי היכי דלא ליסתריה לביתה, ואת אמרת תתייבם ייבומי. ופריך, אלא מעתה לאחר נמי לא תישא. ומשני, מי קא רמינן לה עליה בעל כרחיה, עכ"ל הגמרא. הרי דאף על גב דהיא מותרת לאחר, עם כל זה אי אפשר שיהיה מצוה לייבמה ולישאנה, כיון דזינתה ואינה הגונה, וייבום נמי הוא מעין מצות פריה ורביה (עיין שו"ת הרשב"א ח"ו במוחסות סימן קפט ד"ה תשובה), אלא דהוא משום פריה ורביה דאחיו - 'להקים לאחיו שם' (שם כה, ז).

ואם כן הכא נמי יש לומר, דכיון דהיו אז כל הדור עכו"ם, לא מצא אשה הגונה ביניהם, ועל כן לא רמיא מצוה לישא אותם, ורק הגר דהיתה הגונה, כיון דקטורה זו הגר, ושאטורה דרשינן במדרש (שם) שהיו מעשיה נאים כקטורה, על כן שפיר רמיא מצוה עליה לישא אותה, ושפיר נשאה מטעם עשה דוחה לא תעשה.

אברהם החזיר את הגר

כי לא מצא אשה שתגיייר

ועוד יש לומר בפשיטות, דלא מצא אשה אשר רצונה להתגיייר, ושפיר לא היה יכול לקיים המצוה רק בה, וזה פשוט.

מדוע אמרינן עדל"ת בביאה

הרי אפשר שאין כוונתו למצוה

ואולם בחידושי במקום אחר כתבתי, דבאמת לא היה ראוי לומר כלל עשה דוחה לא תעשה בביאה, כי הך דמצינו ביבמות (ג: שם לט:), ועוד בכמה דוכתי (עיין כתובות סד: בכורות יג:), דמצות חליצה קודמת למצות ייבום - לאבא שאול, מחשש דשמוא לא יתכוין לשם מצוה רק להנאת הגוף, ונמצא פוגע באשת אח שלא במקום מצוה, עיין שם.

ואם כן, הוא הדין בכל עשה דוחה לא תעשה בביאה ראוי לומר כן - למאן דאמר (ראש השנה כט.) מצוות צריכות כוונה, דיש לחוש שמא לא יתכוין למצוה רק להנאה, ונמצא עושה איסור בלי מן'קה. ואולם למאן דאמר (שם כה:) דמצוות אין צריכות כוונה, לא שייך זה.

הכשר מצוה לכו"ע בעי כוונה כדי שישב מצוה

ואמנם, התינוח רק במעשה גוף המצוה, מה שאין כן מעשה ההכשר, דבעצם איננו מצוה כלל, ורק מפאת שהאדם עושה אותו עבור המצוה - הנה הוא הכשר המצוה ונעשה על ידי כן מצוה, ועל כן נראה דשפיר בעינן ביה כוונה לכולי עלמא, ועל כן בהעראה שפיר יש לחוש לכולי עלמא שמא לא יתכוין למצוה רק להנאה, ונמצא עושה איסור בלי דחיה, ועל כן שפיר לא אמרינן עשה דוחה לא תעשה.

דלא שייך ככהאי גוונא עשה דוחה לא תעשה, כיון דהלאו הוא בהעראה, ועשה דפריה ורביה מתקיימת רק בגמר ביאה ואינו בעידנא (עיין שבת קלכ:), עיין שם היטב. ואמנם לסברת הנימוקי יוסף פרק שני דבבא מציעא (טו.) מדפי הריף ד"ה עשה, כל כי האי גוונא חשוב בעידנא, כיון דאי אפשר לגמר ביאה בלי הכשר ההעראה, ועל כן גם הכשר ההעראה - חשוב מצוה, עיין שם

עיון ירושלמי קידושין (פ"א ה"א) דנסתפק הירושלמי, אי בני נח יש להם גירושין או לא, עיין שם.

אם אפשר ללמוד מגירושי הגר

שהאבות יצאו מכלל בני נח

וקשה, דמדוע לא פשט מאברהם, דמבואר בפרקי רבי אליעזר (פרק ל) דכתב גט להגר כששלחה, עיין שם, וכן הוא בתרגום יונתן על התורה (פרשת וירא כא, ד), עיין שם. ואי בני נח אין להם גירושין, מה הועיל הגט. ועל כרחק דהאבות יצאו מכלל בני נח ואפילו להקל.

לדעה שבני נח יש להם גירושין

וא"צ בכתב - למה הוצרך לכתוב

ואולם, למאן דאמר שם בירושלמי דבני נח יש להם גירושין, אלא דאין הגירושין צריכים להיות בכתב, רק כשמשלחה מביתו די - עיין רמב"ם הלכות מלכים (פ"ט ה"ח)², אין ראייה ממה שכתב אברהם גט להגר, דמעתיא הרי היה הגט רק להחמיר, ולהחמיר וודאי הרי קיים אברהם אבינו עליו השלום כל התורה עד שלא ניתנה.

ואולם עדיין יוקשה, שהרי הגט בא רק להתיר לעלמא, ואז הרי היו כל העולם בני נח, חוץ מאברהם, ואם כן אכתי למה נתן הגט, הרי להתירה לאחרים, ממה נפשך - או שאין הגט מועיל או שאין צריך וכנ"ל.

ובשלמא אי יצא מכלל בן נח ניחא, דהא וודאי דאשת ישראל כל זמן שלא נתגרשה מבעלה כדן גירושין דישאל, אזי גם בן נח נהרג עליה משום אשת איש, כיון דאכתי אשתו היא בדיני ישראל, ולא גריעא מכן נח שבא על ארוסת ישראל דמתחייב (עיין סנהדרין יג:), ואף על גב דליכא אירוסין לבן נח (שם), ועל כן שפיר היתה הגר צריכה גט כדן - להתירה לעלמא, אם יצא אברהם מכלל בני נח. אם שאין כן אם נאמר דלא יצא, רק דמדת חסידות נהג עצמו כישראל, אם כן לגבי שאר הבני נח הא ליכא המדת חסידות, ולמה הוצרכה לגט, ודו"ק היטב.

כשם שנהג עצמו בחסידות כך נהג באשתו

ואולם יש לומר, דנתן לה גט עבור איסור דידה, כי כמו שאברהם נהג עצמו ממדת חסידות כישראל, כן לא רצה שתעשה אשתו איסור לפי דין ישראל, ובאתי רק להעיר.

אברהם שהיה כהן איך היה מותר בגרושה

ודע, דיש לעיין בדברי הפרקי רבי אליעזר שם, דמבואר שם דאברהם החזיר אחר כך את הגר, ד'קטורה' היינו הגר (ראה בראשית כה, א; ב"ר סא, ד), עיין שם היטב. וקשה, שהרי אברהם היה כהן, וכמו שנאמר (תהלים קי, ד) 'אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק', עיין נדרים (כב:) דדרשינן מהאי קרא, דהוציא הקדוש ברוך הוא כהונה מִשֵׁם ונתנה לאברהם, ואם כן איך היה מותר בגרושה.

עשה דמצות פ"ר דוחה ל"ת גרושה

יש לומר, דהפרקי דרבי אליעזר אתי למאן דאמר דלא היתה לו בת עדיין, עיין בבא בתרא (טו:), ועל כן שפיר נשאה משום מצות פריה ורביה, מטעם עשה

(א) כדמוכח בכמה דוכתי, והאריך בהן רבינו בבית האוצר מערכת א כלל א אות א - ולהלן, ועיין שו"ת בן פורת ח"א סימן ד אות א עמוד יד: ד"ה והנני שב.

(ב) וראה בית האוצר שם כלל ריג ד"ה וזה נראה, בביאור דברי הסו"ר והב' - בדברי דוד פרשת כי תצא.

(ג) המשך לשונו: "ואולם התוספות בגיטין (מא. ד"ה לישא) כתבו,

היטב בנימוקי יוסף, והדברים מפורסמים".

וראה שם בהמשך הדברים, שרבינו מביא "ראיה לסברא זאת, דהכשר חשיב מצוה רק אם האדם עושה אותו בכוונה לצורך המצוה, מה שאין כן בעצמותו אין נחשב מצוה, ואף על פי שאי אפשר למצוה בלעדי מעשה ההכשר ההוא", עיין שם בארוכה.

"אחורי ארי ולא אחורי אשה"

הולכים בתוך הבוץ והרפש - ולא אחורי אשה | אברהם אבינו הזהיר את אליעזר לקחת אשה שהולכת 'אחרי' האנשים ולא 'לפני' האנשים כמנהג הגויים | 'אחורי ארי' ממש - עד כדי מסירות נפש | מה שיעזר אחורי אשה - האם גם יותר מארבע אמות?

אדמות, מסר נפשו על דברי חכמינו ז"ל כפשוטם: "אחורי ארי ולא אחורי אשה".

היה זה ביום ז' אדר ב' שנת תש"ג, כאשר הגרמנים הרשעים ימ"ש אילצו את יהודי גטו קראקא, ובתוכם הרה"ק מדזיקוב ז"ע, לעבור למחנה העבודה בפלאשוב, וכדרכם הרשעה עשו זאת ב"צעדת מוות" (-טויט מארש) הידועה לשימצה, אשר במהלכה נפלו חללים הרבה על קידוש השם.

באמצע הצעידה הנוראה, הבחין הרה"ק מדזיקוב כי גורלו נפל לצעוד אחורי אשה. על כן ניסה לסטות מעט מן השורה, כדי שלא לעבור על דברי חז"ל, אף שהיה הדבר כרוך בסכנת נפשות. אולם חייל אכזר שראה זאת, גער בו שיחזור לשורה. אך הוא בשלו, המשיך לנטות ימין ושמאל כדי להימנע מללכת אחרי האשה.

משראה זאת החייל הנאצי, בערה בו חמתו והכהו בזעם בכת הרובה, ומרוב חולשה נפל הרה"ק מדזיקוב במקום והשיב את נשמתו ליצורה על קידוש השם, ה' יקום דמו".

רבינו בגליוני הש"ס (ברכות סא) מצייין על דברי הגמרא 'אחורי ארי ולא אחורי אשה', לשיטת ה**רדב"ז** (ש"ת ח"ב סימן תשע) שהאיסור ללכת אחורי אשה הוא גם יותר מריחוק ארבע אמות.

אך רבינו מביא על כך **מ'ספר חסידים** ו**מ'פרי עץ חיים** (שער הנהגת הלימוד) שהאיסור הוא רק בתוך ארבע אמות.

וב'תפארת יוסף' (בפרשתנו עמוד רמז) כתבנו לדקדק בדברי רבינו, שלא הביא על כך את הטעם הידוע (עיין ש"ת תורה לשמה סימן שפב) שארבע אמות הוא רשותו של אדם, כי רבינו לשיטתו (גליוני הש"ס ברכות כד: ד"ה כאו בעומד), ששיעור זה הוא רק בעומד, אבל במהלך אין לו ד' אמות, כמבואר ב**בראב"ד** (מובא בחו"מ סימן רסח סב"ב) ו**ברדב"ז** (ש"ת ח"א סימן תלא), עיין שם.

אשתו, והיא רק לעזר וסעד וטפלה אליו, וכן דרכן של ישראל שילך האיש לפני האשה, ולא אחורי אשה, אפילו באשתו, כי אנחנו מקדימים ומגבירים ימינא על שמאלא ודכר על נוקבא². לא כן אומות העולם וההולכים בדרכיהם, אשתו מושלת על בעלה והוא הולך אחריה, והיא יושבת ראשונה, כי הם רוצים להגביר צד שמאלא ונוקבא³.

"ואברהם אבינו ידע שכן דרכם של הכנענים, לכן לא רצה שישא יצחק אשה מבנות הכנענים... ואשביעך וגו' אשר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני אשר אנכי יושב בקרבך, פירוש ויודע דרכם שהאשה מושלת על בעלה, ולא כדרכנו. 'ויאמר אליו העבד אולי לא תאבה האשה ללכת אחרי' - דייקא, כי אם לפני, כדרך אומות העולם לאגברא שמאלא ולהקדימו, 'ההשב אשיב' אמר בכפילא, 'ההשב' מדרכו ללכת אחרי אשתו, 'אשיב' את בנך שמה ואזלת לקראת הלך בנימוסיה. ועל זה אמר לו 'השמר לך' וגו'.

"ויען לבן וגו' מה יצא הדבר' וגו' הנה רבקה לפניך - דייקא, ללכת לפניך, על זה האופן 'קח ולך ותהי' וגו'. על כן 'ויאמר אליהם אל תאחרו אותי ללכת אחריה' - והיא לפני קודמת, ואני מתאחר כי 'וה' הצליח דרכי שלחוני ואלכה לאדוני' - לדרכו ומנהגו שלא לילך אחורי אשה.

"ויקראו לרבקה ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה, 'עם' דייקא, הוא קודם (כמו שפירש התוספות יום טוב פ"ב דאבות י"פה תלמוד תורה עם דרך ארץ', לפי שהדרך ארץ קודם בזמן לתלמוד תורה⁴), להורות פועל דמיוני שהאיש עיקר וקודם לאשתו הטפל אליו, 'ותאמר אלך, וכן עשתה ותלכנה אחרי האיש' - 'אחרי' דייקא, כנהוג בביתו של אברהם".

נוראות מסופר על הרה"ק רבי אלטר יחזקאל אליהו מדזיקוב ז"ע הי"ד, שגם ברגעיו האחרונים עליו

מסופר על הרה"ק מהרי"ד מבעלזא ז"ע (שהשבו, ביום כ"ב מרחשוון, חל יומא ההילוליה), שהלך פעם ברחובותיה של עיר בעלזא, כדי לאסוף 'מעוות חייטין' בבתי בני ישראל לפני חג הפסח, כדרכו בקודש, ומנהגו היה להחזיק באותה עת מקל קדוש שהשתמש בו המגיד ממעזריטש הרה"ק הרבי ר' בער ז"ע.

לפתע הרגיש הרה"ק מבעלזא, כי בקצה השני של ה'קלאטקע' (=שביל של עץ להולכי הרגל, כדי שלא ילכו בבוץ וברפש) הולכת אשה, ועל אף המרחק הרב חשש שלא יהא נחשב כהולך 'אחורי אשה'. מיד ירד מן ה'קלאטקע' והמשיך לצעוד בתוך הבוץ.

הגבאי שהתלווה אליו, התפלא ושאל: "מדוע הולך הרבי בתוך הבוץ?". השיב לו הרה"ק מבעלזא ז"ע: "כדבר הזה היה אצל הברון הצדיק רבי שמעון ראטשילד ז"ל מפראנקפורט, שהלך פעם בדרך הסלולה ולפתע ירד לצדי הרחוב והמשיך ללכת בתוך הבוץ. היה זה כאשר הבחין שבהמשך הרחוב צעדו נשים שלא בצניעות, ומרוב יראת שמים שהיתה בו, ירד מדרך המלך והעדיף להתלכלך ברפש. כאשר שאלו משרתו: 'אדוני הברון, מדוע הנך הולך בבוץ וברפש? השיב לו ר' שמעון בלשון תימה: 'דא איז בלאטע! דארט איז בלאטע!' (=וכי כאן הוא בוץ? שם הוא הבוץ!...)".

במסכת ברכות (סא) דרשו חכמינו ז"ל את הפסוק בפרשתנו (כד, סא) 'ותקם רבקה ונערוותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש' - "ולא לפני האיש, אמר רבי יוחנן, אחורי ארי ולא אחורי אשה".

בספר 'ייטב לב' בפרשתנו (ד"ה ויאמר אברהם), מפרש את הפסוקים הנאמרים בשידוכי יצחק ורבקה, ומבליט את ההבדל בין דיבורם והנהגתם של אומות העולם, לבין דיבורם והנהגתם של אברהם אבינו ע"ה ורבקה אמונו ע"ה:

"כך הוא דרכה של תורה, שימשול האיש על

בית שמתנהגת על פי האיש שכל בית המתנהגת על פי האיש כאילו מתנהגת על פי מדת הרחמים".

(ד) יצוין, כי בתוספות ישנים יומא פה: ד"ה תשובה, אכן נחלקו בזה התוספות ישנים עם רבינו יעקב, מהו העיקר - לפי סגנון הלשון 'עם', עיין שם. ורבינו בגליוני הש"ס אבות טו. במשנה שם, ציין לדבריהם, והאיר כי כבר נסתפקו בזה 'בעלי הש"ס עצמם', עיין שם (וראה עוד גליוני הש"ס שבת עג. ד"ה החורש).

(ה) ספר 'עטרת חתנים' - דזיקוב, עמוד קפד.

(ו) וראה 'תפארת יוסף' שם הערה לד, שלא מצאנו כן בספר חסידים, ויתכן שהכוונה לספר 'משנת חסידים' (מסכת משא ומתן פרק א משנה יב): "ולא ילך אחורי אשה בארבע אמותיה".

כאשר רצה להניף את שוטו שנית כדי לגרש את הילד השני, עצר זקני ז"ל בעדו, וכך יצאה הכרכרה לדרכה כאשר הילד שמעון ראטשילד נותר לשבת שם".

הפטיר הרה"ק מהרי"ד מבעלזא ז"ע ואמר: "במשך כל אותה נסיעה הביט זקני ז"ל (שמושבו על כרכרה היה כנגד כיוון הנסיעה) על הילד שמעון, ובאותה שעה הורחב בלבו יראת שמים".

(ב) ראה 'בית האוצר' מערכת א כלל כו ד"ה ודע דמה: נודע דנוקבא ענינה דין, ודכר ענינו חסד, כמבואר ברמב"ן על התורה פרשת יתרו (כ.ה) בענין זכור ושמור".

(ג) ראה 'חסד לאברהם' מעין ד נהר מח: "האשה מסטרא דשמאלא וכאילו מתנהגת על פי מדת הדין הקשה... ואשרי

(א) ספר 'יחיד בדורו' (עמוד קצה הערה יט).

ומביא שם, שספר הרה"ק מבעלזא ז"ע עוד: "מנין היה לו לברון ראטשילד יראת שמים שכזה היה זה זקני ז"ל (הרה"ק השר שלום מבעלזא ז"ע) שהורחב בלבו יראת שמים! ומעשה שהיה כך היה: באחת מנסיעותיו של זקני ז"ל לעיר המרפא קארלסבאד, שהתה שם גם משפחת ראטשילד וביניהם גם הילד שמעון. באחד הימים, כאשר באה הכרכרה לקחת את מרן ז"ע בכדי להסיעו לשאוף אויר צח סביבות העיירה, שיחק הילד שמעון עם אחד מחבריו בחוץ, ובראותם את הכרכרה טיפסו על המדף שמאחורי העגלה וישבו עליו. בעל העגלה קצף על הנערים ורצה להכותם בשוטו, אך הצליח לפגוע מעט רק בילד הראשון, שאכן נמלט על נפשו מיד, אך

רש"י שם ד"ה (א), הרי מתוקחתיקה של בבל מחשבה רעה ותחתוניות, ועל כן הקדים השם יתברך רפואה למכה (עיין מגילה יג) לישראל הגולים לבלב, בהיות שם תמרים בריבוי - עיין רש"י פסחים (פח. ד"ה תמרים) שכתב: יש בבבל הרבה, וכזה תענית (כט:). עיין שם ברש"י (ד"ה דקלים) - ושאמרו עליהם בכתובות (ע), דתמרים מבטלים מחשבה רעה וחולי מעיים ותחתוניות.

יוה"כ נחשב 'ראש השנה' גם בלשון - ולא רק יובל

בגמרא ראש השנה (ג), יובלות באחד בתשרי הוא, יובלות בעשרה בתשרי הוא, דכתיב (ויקרא כה, ט) 'ביום הכיפורים תעבירו שופר'. הא מני ר' ישמעאל כו'.

גם לרבי ישמעאל ר"ה של יובל ביוה"כ - ועשרת הימים הם תוספת

קצת צריך עיון, דסוף סוף גם לרבי ישמעאל כו' איך אפשר לקרוא לראש השנה של יובל 'ראש השנה', והרי המקרא קורא ליום הכיפורים שלו ראש השנה, וכמו שכתוב ביחזקאל (מ, א) 'בראש השנה בעשור לחודש', ובערכין (ב), איהו שנה שראש השנה בעשור לחודש, הוי אומר - זה יובל.

ועל כרחק צריך לומר, דמה דכתיב (ויקרא כה, י) עיין ראש השנה (שם) 'וקדשתם וגו' - גזירת הכתוב הוא דמתקדש עוד עשרה ימים קודם ראש השנה שלו, והוא עניין תוספת, ואם

כן הא אין שייך למיקרייה 'ראש השנה' בשביל זה, דאם לא כן איך תני (שם ב) באחד בתשרי ראש השנה לשמיטין, הרי גם לשביעית יש תוספת שלשים יום (שביעית פ"ב מ"ו), והוה ליה למימר באחד באלול ראש השנה לשמיטין. ולומר דהיובל יש לו שני ראשים - ראש השנה ויום הכיפורים, או דלשון דברי קבלה לחוד ולשון חכמים לחוד, כל זה דוחק.

ועיין תוספות נדרים (כג: ד"ה ואת) דכתבו, דאף על גב דתנן שם עומד אדם בראש השנה ומתנה כו', מכל מקום נהגין שפיר לומר כל נדרי ביום הכיפורים, משום דאשכחן יום הכיפורים דאיכרי ראש השנה, כדכתיב ביחזקאל 'בראש השנה בעשור לחודש' כו', עיין שם. ומשמע דמפאת מקרא זה - הוי יום הכיפורים ראש השנה גם בלשון.

מהגמרא מוכח שאפשר להשביע בסתם אף בלא לפרט את השבועה

בגמרא נדרים (כה), אלא משה רבינו מילתא דלא טריחא נקט (כשאמר על דעת המקום ועל דעת, ששם נכלל הכל, רש"י).

עיין חידושי הר"ן בבא מציעא (ב. ד"ה האומר) דכתב: ואף על פי שכל הנשבע - על דעת בית דין הוא נשבע (נדרים שם), מיהא שמעינן שאין סומכין על דעת בית דין אלא במקום שאי אפשר לישבע בלשון ברור, אבל במקום שאפשר לפרש הדברים - טפי עדיף, דטפי מיסתפי איניש כשמזכירים לו צד השבועה שעובר בה משאלו היה נשבע בסתם, אף על פי שעל דעת בית דין הוא נשבע ועל דעתם הוא עובר, עכ"ל. וצריך עיון גדול מכאן.

כמלאכי השרת - שהם עטופים ומכוסים

בירושלמי ברכות (פ"ז ה"ה), אכל מיסב, מתעטף ומברך (דאין דרך מורא שמים לברך כשהוא מיסב, חרדים), אם עשה כן, הרי הוא כמלאכי השרת, מה טעם, 'בשתיים יכסה פניו' כו' (ישעי' ו, ב).

כזה בבבלי נדרים (כ), דמצינו כמלאכי השרת. היינו דמה שעטופים ומכוסים בזה הם כמלאכי השרת, והוא ממש כירושלמי שם.

ומה שכתב שם רש"י (ד"ה דמצינו): שעטופים בציצית, עכ"ל. הך 'בציצית' הוא לאו דווקא, רק גוף העיטוף דומים בו למלאכי השרת, ולשון 'דמצינו' הכוונה בו על עיטוף ולבוש, וכבבלי שבת (קמה), מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצוינים כו', עיין שם. והוה גם כן בבבלי קידושין (עב), דתלמידי חכמים שבבבל דומים למלאכי השרת, היינו מפאת העיטוף וכפירוש רש"י שם (ד"ה דומים).

ועל כל פנים פירוש הר"ן בנדרים שם (ד"ה דמצינו) אהך דמצינו כו', שהם נבדלים משאר בני אדם, צריך עיון גדול, דהכוונה פשוטה על מה שהם מעוטפים - דבזה הם כמלאכי השרת, וכירושלמי שם.

התורה מאחדת את ישראל

ההנדר ועושה תורה לעצמו מפריד עצמו מן הכלל

הנה מה שכתבתי (אוצרות יוסף דרוש ד פסקא ד), דמקור ארבעים סאה יש בו עניין האחדות, ועל כן מטרה טומאה.

יש לומר, דזהו גם כן העניין דהמזבח הוא מקור טהרה במשלה בו האור - עיין זבחים (נג). והיינו משום דהמזבח גם כן עניינו האחדות, וכמו שכתבתי כמה פעמים (שם דרוש ו פסקא ז; דרוש ה פסקא ט) בשם המהר"ל מפרא ז"ל (נתיב השלום פרק ב ד"ה ובפרק) דזה עניין כל הנודר כאילו בנה במה (נדרים כב), דאיסור הבמות ומה שיש לכל ישראל רק מזבח אחד להקרבה - הוא דבר המאחד את ישראל, וזהו בש"ס חגיגה (כב), שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו, דהכוונה שלא יהיו ישראל נפרדין זה מזה, דמה שכל אחד בונה במה לעצמו הוא עניין פירוד.

ועל כן, גם כן הנודר, דגם התורה מאחדת את ישראל - מה שיש לכולם 'תורה אחת' (ראה במדבר טו, ט), וזה שהוא נודר ואוסר על עצמו מה שלא אסרה תורה ועושה לו תורה לעצמו, נחשב שהוא מפריד עצמו מן הכלל, ועל כן הוא כאילו בנה במה, עד כאן תוכן דבריו ז"ל, והבאתי כבר כמה פעמים. ועל כן בהיות המזבח עניינו האיחוד שהוא מאחד את ישראל, לכן הוא גם כן מקור טהרה, ודו"ק.

ריבוי תמרים בבבל - הקדמת רפואה למכה

עיין נדרים (כב), מכדי 'ונתן ד' לך שם לב רגז' (דברים כה, ט) - בבבל כתיב כו'. ועיין שם דמפרש קרא הג"ל 'לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש', דקאי אתחתוניות, דהוא דבר שמדאיב את העינים ומכלה את הנפש.

והנה 'לב רגז' כמשמעו - הוא מחשבה רעה (עיין

(א) המושך לשונו: 'ומה שהביא שם רש"י קידושין - כתוב (ויחזקאל ט, א) 'ואהיש לבוש הבדים', צריך עיון שלא הביא כתוב 'בשתיים יכסה פניו' שהוא בירושלמי ברכות הנ"ל.

(ב) רבינו כתב שם: 'וזהו העניין דארבעים סאה מים מחוברים מטרהים טומאה (עיין מקואות פ"א מ"ז). כי עיקר הטומאה - שניות, ממקור רוע הנחש כנ"ל (ראה שם פסקא ב), דרוע שלו במהות נפשו כרוע שלו בגופו - היינו ארס הנחש, ועל כן כמו דארס הנחש מתבטל בארבעים סאה מים מחוברים - כמבואר בתרומות (פ"ח מ"ה), כך עניין הטומאה - שניות - דהוא גם כן מרוע הנחש בנפשו, מתבטל גם כן בארבעים סאה מים מחוברים', ועיין עוד בהמשך דבריו שם.

ההבטחה האחרונה שמחוללת פלאים:

"כל מי שיסייע בהדפסת החיבורים שלי, אהיה לו למליץ יושב בעולם העליון"

(הבטחתו של רבינו ז"ע סמוך להסתלקותו, באזני חתנו הגדול רבי יצחק מענדל מרגנשטער זצ"ל - מייסד וראש חברת 'אהבי תורה' להוצאת ספרי רבינו)

**לרכישת הספרים (במשלוח עד הבית), לקבלת הגליון ולתרומות:
טל: 1800-200-855 | דוא"ל: ot035104720@gmail.com**

ישנת חרצים

מכתבי הלומדים עם הארות ומשא ומתן במשנת רבינו

לכבוד הגליון הנפלא 'אברך', שעל ידי מכון 'אוהבי תורה'.

קבלתי לנכון הספר הנכבד אתון דאורייתא. מאוד נהניתי מהתוכן הנפלא, ותורה מפוארה בכלי מפואר להפליא, כל פרט שבו, ת"ל.

והנני בהערות אחדות על הגליונות הקודמים, בקיצור נמרץ:

(א) בגליון פרשת כי תבוא הביא (עמוד א) רמב"ם הלכות מתנות עניים פ"ו ה"ז דאין מוציאין מעשר עני לחוץ לארץ וכו', אם כן משמע שיש קדושה למעשר עני.

והנה יש שיטות באחרונים, שרק בעל הבית לא יוציא את המעשר עני כדי ליתן לעניים בחו"ל, אבל העני יכול להוציא. עי' בדרך אמונה שם, ולפי זה רואים שאין לו קדושה דאם כן אין יכול העני להוציא.

(ב) מה שהקשה (שם) במסכת עבודה זרה נ"א ע"ב, דהא אפשר לעבוד בגלוי ולא לקבל התראה, עיי"ש. ויש לציין לשיטת המאירי שנהדרין מ' ע"ב, דכתב דאף על גב שלא קיבל התראה, מכל מקום מכניסין אותו לכיפה עד שימות, עיי"ש. אם כן ניחא דלא יעבוד בגלוי שלא יכניסו אותו לכיפה.

(ג) תמה (שם) על הגור אריה אם כן יתחייבו נשים ללבוש תפילין של יד. ונראה דהתוספות יום טוב כתב בברכות ו' דמשום הכי רק על של ראש נאמר 'ורא כל עמי הארץ', דרוב השם ש-ד הוא בראש, ואם כן ניחא דבתפילין של יד יש ה"ד, שזה משלים השם וגורם שהשם שיש בראש יהיה עליו שם, שהרי אותיות ש-ד מותר למחוק, עי' יור"ד ס"ל רע"ו סעיף י, אם כן מי גורם שיתקדש הראש הקשר של היד שהוא כעין יו"ד, ולכן נשים פטורות גם מהיד שיש עליו ה"ד, ודו"ק.

(ד) מה שהביא (שם עמוד א) מהחתם סופר כי זכרון וחרירות הם מתנגדות. כן מובא בהקדמת השב שמעתתא, ועל פי זה מובן במסכת עירובין נ"ד ע"א דאמר לרבי יהודה שינא פתח פ"ך שתלמד בקול, כדי שיזכור, דהיה חריף, דשינא הוא חריף, ואם כן יש לעשות פעולה שגם כן יזכור הלימוד, עיי"ש.

(ה) כתב (שם עמוד ד) דנחש קיפה עצמו לכבשן האש אינו מוסרי אלא הלכה, לכן השיטה הא אין למדין מקודם מתן תורה. הנה יש הרבה פוסקים דס"ל דאינו הלכה רק ענין מוסרי. עי' במאירי סוטה י' ע"ב ועוד מקומות, וכך כתב הפרי מגדים בספרו תיבת גומא בסוף חקירה ה' ובעיניו יעקב על העין יעקב בסוטה י'.

והנה אף לדעת הגר"ע דס"ל דהוי הלכה, והקשה דאין למדין מקודם מתן תורה, נראה כיון דאינו לימוד חדש, כיון דהוי אביזרייהו דשפיכות דמים שפיר למדין פרט משפיכות דמים, כמו שכתב ר"ע שם דהוי פרט משפיכות דמים.

ועוד, דכתבו המפרשים דאם מסתבר כן שפיר למדין מקודם מתן תורה, עי' בעני הרועים להמהרש"ם, וכך כתב דרק כשיש לימוד בתורה אחר מתן תורה, אז אין למדין מלפני מתן תורה, אבל כשאין לימוד אחר מתן תורה שפיר ילפינן מקודם מתן תורה, עי' בשדי חמד ח"א מ"א ע"ב ובדף קס"ח ע"ב, עיי"ש, אם כן ניחא.

(ו) בגליון פרשת נצבים הביא (עמוד א) מה שתמה על הירב"א דהא עבד כנעני הוא נכר, ומזלייהו חזי ושפיר שמע. נראה לתרץ על פי מה דכתב שם המהרש"א, דאע"ג דהיה בהר סיני מזלייהו של הגרים, אבל לא היו שם שנמותיהם, עיי"ש. ואם כן יש לומר דזוהמתן פסקה כיון שמזלייהו היו שם, אבל כיון שנמותיהם לא היו שם לא שמעו 'כי לי בני ישראל עבדים'.

(ז) הוא מאריך הרבה (שם עמוד א) דהתשובה היא למעלה מן הזמן באופן מופלא. על פי זה ראיתי בספרי רבי צדוק הכהן, חז"ל אמרו במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים וכו', ובעולם הזה אין רואין את זה ומסתכלים על בעל תשובה כאילו הוא נחות דרגא. ומסביר, דבעולם הזה לא מרגישים את זה, דכיון

דהתשובה היא למעלה מן הזמן, והעולם הזה הוא תחת הזמן, לא מרגישים את זה, אבל למעלה בעולם שאינו תחת הזמן, שפיר מרגישים את זה.

(ח) הוא מסביר (שם עמוד ד) ענין עמודא דנהורא שמתגלה לצדיקים. ויש לציין מה שכתב הגר"ע בגליוני הש"ס כתובות י"ז ע"א, וז"ל: שהוא רמז למי שהתגבר על יצרו המושל כאש, וכמבואר בקידושין פ"א ע"א, שרב עמרם השביע היצר הרע שיצא ממנו ויצא ממנו עמודא דנהורא, ע"כ.

(ט) בגליון פרשת וילך (עמוד ד) הביא דשכן יש לו זכות קדימה מקרוב. עי' יור"ד ס' רנ"א ס"ג ברמ"א דפסק דקרוב קודם לשכניו, עיי"ש. ועי' בחכמת אדם קמ"ה ס"א דרך שכן שרגיל אצלו, ולא רק מי שגר בשכונת ביתו.

ועיי"ש בחכמת אדם כלל קמ"ה ס"ד שנשאר בצ"ע, אי עדיף תלמיד חכם שאינו שכן או שכן שאינו תלמיד חכם.

(י) מה שהקשה (שם) על הרדב"ז שכתב, מי שאינו משלם חוב הוא גזל. ורש"י כתב הטעם דכתב הין שלך צדק וכו', למה לא הביא הרש"י. ונראה דהרדב"ז איירי אם לזה על מנת שלא לשלם, כהאי גוונא הוי כגזל, דבאיסורא בא לידו. אבל אם לזה על מנת לשלם, ורק אחר כך נעשה אונס שאינו יכול לשלם, כה"ג לא הוי גזלן, אבל עכ"פ יש משום הין שלך צדק.

ועי' גליון הש"ס לרע"א כתובות פ"ו, מה שהעיר על רש"י מש"ס ב"מ מ"ט ע"א ברש"י ד"ה שלא.

(יא) בגליון פרשת האזינו הביא (עמוד א) דגלימא שלובשין בפני הכבוד פטור מציצית וכו', על פי זה מתורץ מה שהקשה המנחת חינוך לשיטות דס"ל דהמעיל היה פתוח לגמרי, אמאי לא קבעו ציצית. ועל פי הנ"ל ניחא שהיה מלבוש של כבוד.

(יב) הביא (שם עמוד א) המבי"ט אי ישבו בסוכה במדבר, ע"כ. ברם עיין סוכה י"א ע"ב דישבו בענני הכבוד לרבי אליעזר, וזכה יצאו ידי חובה, דענני הכבוד הוי גדולי קרקע, דכתב 'ואד יעלה מן הארץ' ואינו מקבל טומאה, עיי"ש ברש"י.

(יג) מה שהקשה (שם) אמאי נענש דוד באומרו 'זמירות הוי לי חוקך', למהר"י ווייל עיי"ש. ומתורץ דאולי נענש וכו', עי' בבב היודיע שהקשה כן, ומתורץ כרבינו, בסוטה ל"ה ע"ב.

(יד) הביא (שם עמוד ד) בשם מהר"י ברונא ס' ע"ו, דהביא ראה ממסכת כתובות צ"ו דמי שקורא לאשה פרוצה יכול לתרץ שלא היתה כוונתו לזנות אלא שאינה צנועה ביותר שתהיה לה בושה וכו'.

ועל פי זה מובן, מה ששמעתי על אחד הצדיקים שבא פעם אחת לעיר ועשו בשבילו קבלת פנים גדולה, ושמעתי שבתוך האנשים באה גם כן אשה, וכשהרגיש שיש שם אשה, שאל הרה"ק: מי החצופה. ולהנ"ל מובן, דאין כוונתו פרוצה לזנות ח"ו, אלא שאינה צנועה ביותר שאינה מתביישת להסתובב בין גברים.

(טו) בגליון פרשת בראשית הביא (עמוד ב) הרשב"ם בבבא בתרא ס"ט דבינוני הוי גם כן טוב, ע"כ. ועל פי זה כתבו הפוסקים, אם אחד מבתיח לחבירו שיתן לו סחורה טובה, יכול ליתן מה שטוב בינוני, ועל פי זה מובן דכתבו במרגלים 'טובה הארץ מאוד מאוד', ולא סגי לומר 'טובה הארץ', דאז אפשר לפרש טוב בינוני, קמ"ל מאוד מאוד טובה ולא רק בינוני.

(טז) כתב (שם עמוד ב-ג) דעיגון איש חמור גם אם קיים פריה ורביה, עיי"ש הטעם. ועוד נראה על פי מה דהביא החיד"א במסכת אבות בשם המדרש, כי מכל תשמיש מורידין נשמה, ולעתיד לבוא יבואו אצלו ויאמר 'מי ילד לי כל אלה'. ואם כן שפיר שייך עיגון אם אינו נשוי אפילו קיים פריה ורביה.

(יז) הביא (שם עמוד ז) כי השגה כפי היגיעה לבד, אין צורך להתפלל עליו וכו', וצריך עיון מש"ס נדה ע"ב דהרבה עשו כן שלמדו ולא הצליחו, קמ"ל דבעי גם כן תפלה, עיי"ש, דהא בלא הא לא סגי, עיי"ש, וצ"ע.

(יח) בגליון פרשת נח הביא (עמוד א) מה שתמה על השיירי קרבן וכו', אם כן גם בורא נפשות לא יברך, ע"כ. אפשר לתרץ, דבשלמא ברכת שהכל שמברכין על מה שברא הקב"ה אינו כבוד להש"ת לברך ולהודות על קללה, אבל ברכת בורא נפשות היא הודאה על שאכל ושתה

ונעשה שבע שהגוף נהנה, והגוף במציאות נהנה מהמים הגם שהוא קללה.

(יט) ומה שהקשה (שם) אם כן אמאי מברכין על מלח כיון שהוא קללה, י"ל דרק מלח שבא ממים הוי סימן קללה שנעשה מים סדום, אבל מלח שבא מאבן - ובהכי מיירי הגמרא דמברכין, שאינו סימן קללה.

(כ) בד"ה 'זיום ולילה לא ישבותו' (שם) מסביר דיכול להכניס את עצמו לשמירת שבת, אף על פי שאינו מצוה, עיי"ש. וכעין זה כתב הגר"ע במסכת שבת ס"ט ע"ב בשם המגיד מישירים דההולך במדבר ואינו יודע מתי שבת דמונה ששה ימים ומשמר יום שביעי, וכתב דאינו מכח ספק אלא נעשה דבר עצמי, דשביעי ששבות בו הוא בעצמו שבת, עיי"ש דבריו ויוון לך הטיב.

(כא) מה שהקשה (עמוד ד) על הרעיא מהימנא, למה חילק מצות אכילת קדשים ומצות אכילת שיירי מנחה לשתי מצוות, וצ"ע, ע"כ. אכן חשב הרמב"ם בהל' מעשה קרבנות פרק י' הלכה ב' ג"ם כן לשתי מצוות, וכן האריך בספר המצוות מ"ע פ"ח ופ"ט, וכן חשב החינוך לשתי מצוות במצוה ב' תצוה וב' צו, עיי"ש במנחת חינוך דגם כן כתב כך.

(כב) מה שדן (שם) אי אכילת קדשים קלים לבעלים הוי מצוה, ע"כ. עי' בספר המצוות להרמב"ם מ"ע פ"ט, דמשמע דהוי מצוה.

(כג) מה שהביא (עמוד א) ממהרש"א, דמשום הכי אסור עם הארץ לאכול בשר, דאינו יודע להבדיל בין איסור להיות, ע"כ. כן איתא גם כן במאירי ובחידושי חתם סופר שם. וכן בשערי אורה הקדמון שער הששי ספירה ה'. ועיין שם שכתב הטעם דעם הארץ אסור לאכול בשר, דאי אפשר לשחוט בהמה לעם הארץ, שהוא גם כן כבהמה שאין לו נשמה, עיי"ש. ולדבריו שייך האיסור רק אם שוחט הבהמה בשביל העם הארץ, אבל אם שחטו בשביל תלמיד חכם אין איסור שיאכל בשר, דלא שייך הך טעמא, וגם כן לא שייך שאינו יודע להבחין בין איסור להיות כנ"ל, כיון ששחטו לתלמיד חכם.

(כד) בגליון פרשת לך לך, מה שהסביר (עמוד א) למה איסור אשת איש חמור מרציחה, ונראה דבאשת איש שניהם עושין עבירה, דאפילו האשה שהוא אונס, מכל מקום עבירה עדיין יש, כמו שהאריך הגר"ע בספריו. אבל ברציחה רק הרוצח עושה עבירה וגדול המחטיו יותר מהורגו.

(כה) בגליון פרשת וירא הביא (עמוד א) כמה ראיות דאחד לא הוי חסרון. ועל פי זה נראה, ואולי ראיתי באיזה ספר, דרש"י הביא בפרשת ואתחנן (ד. כה) 'ונושנתם', דהקדים הגלות שתי שנים לפני 'ונושנתם', כדי שלא יתקיים וכו', ולמה לא הקדים רק שנה אחת שלא יא בגמטריא 'ונושנתם', אלא על כרחך דשנה אחת אינו נחשב חסרון.

(כו) דן (שם עמוד ב) איך קידש אברהם אבינו ע"ה בביאה, הא רב מנגיד מי שמקדש בביאה. ויש לציין דמובא בשאלת יעקב ח"ב סימן נב מחמת המהרש"ם שייך בשם חונתו, שהקשה דדעת הטו"ז דדבר המפורש בתורה להיתר אי אפשר לגזור ולאסור. והרי מפורש בתורה 'ובעלה' - מלמד שנקנית בביאה. ותירץ, דרב לא תיקן תקנה אלא הוא עשה כן, ולא ציוה לאחרים לעשות כן, ואמנם הפוסקים פסקו כמותו, אבל הוא לא הורה כן לדורות, ע"כ. ואם כן מיושב איך נהג אברהם אבינו ע"ה, כיון דרב לא אסרו.

(כז) הביא (שם עמוד ג) מה שדייק הגר"ע מהמאירי דזריזין מקדימין הוי רק מעלה גדולה וכו'. ויש לציין דאחר כך הביא הגר"ע בפסחים ד' ע"א תשובת הרד"ך דמן התורה זריזין וכו'. ועי' בטורי אבן מגילה ג' ע"א דס"ל דהוי רק דרבנן. והטעם כתבו המפרשים, כיון דמילה הוי חותם אות ברית קודש ולא ישרא עליו הערלה שהוא מאוס, ועי' בערוך השולחן יור"ד רס"ב ס"ח שכתב כך, ועי' בשו"ת שבות יעקב ח"א סימן ל', ושו"ת בנין שלמה ח"ב סימן ג'.

(כח) מה שמסביר (שם עמוד ד) דלא הוי בכור דבר הנדור, אף על גב דמצוה להקדישו. ויש לציין עוד סברות, עי' באחיעזר ח"ג ס"ז, ועי' ח' הגר"ז מסכת נזיר ד' ע"א, ועי' במחנה אפרים על נדרים סימן ו'.

בברכת התורה, שמאי קהת גרוס הכהן [חבר הביד"צ דקהל מחזיקי הדת ובעמח"ס 'בטת הקהת' ושא"ס]